

Türkiye’de Vicdani Ret Tartışmalarının Toplumsal ve Hukuki Boyutları

Şeniz ANBARLI BOZATAY

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İ.İ.B.F Kamu Yönetimi

seniz.anbarli@deu.edu.tr

Özet

Bireyin politik görüşleri, ahlaki değer yargıları ya da dini inançları doğrultusunda askerlik hizmetini reddetmesi olan vicdanî reddin, Türkiye’de tartışılmaya başlanması yeni olmakla birlikte, konu yoğun bir ilginin odağı haline gelmiştir. Vicdani reddin ülkemizde tartışılması, Türk toplumsal yapısının askerliğe ilişkin dinamiklerinin yüceltilmesi ile militarizmin eleştirisi arasında ve hukuki boyutlarıyla birlikte ilerlemektedir. Türkiye’de bu eksendeki tartışmaların yalnızca hukuki boyuta indirgenmesi, hukuki boyuta temel teşkil eden toplumsal gerçekliğin ihmali olacağından, askerlik hizmetine ilişkin toplumsal ve tarihsel bakıştan hareketle konu incelenmiş, çalışma toplumsal ve hukuki boyut üzerine inşa edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: vicdani ret, ordu, militarizm, vatandaşlık, itaatsizlik.

JEL Sınıflaması:K42

Social and legal dimensions discussion of conscientious refusal in Turkey

Abstact

Even though the discussion of conscientious objection, the refusal of military service due to individual’s moral values or religious beliefs, is new in Turkey, the subject has become the focus of intense interest. The discussion of conscientious objection in Turkey has come the to the fore with the heated debates between the glorification of the dynamics of Turkish social structure towards military service and the critique of militarism and conscientious objection’s legal dimensions, as well. Since the reduction of discussions in this context in Turkey to the legal dimension is the ignorance of social reality constituting basis to the legal dimension, the subject is examined with reference to the social and historical outlook on this issue and the study is built on dimensions.

Keywords: conscientious refusal, military, militarismcitizenship, disobedience.

JEL Classifications: K42

Giriş

Vicdanî ret, bir bireyin politik görüşleri, ahlaki değerleri veya dinsel inançları doğrultusunda askerlik hizmetini reddetmesidir. Bu hizmetin reddedilmesi çerçevesinde reddin dayanağı, uygulama ve duyurulma biçimleri her siyasi kültürde farklılıklar göstermektedir. Bazı kültürlerde dini, bazılarında siyasi ya da ahlaki gerekçeler öne sürülerek silâh altındaki hizmetin yerine getirilmesinden kaçınılmaktadır. Dünyada alternatif kamu hizmeti talebiyle şekillenen vicdani retçilik, askerlik hizmetinin zorunlu olmaktan çıktığı ülkelerde görece zayıflarken, hükümetlerin askeri harcamalarına yöneltilen itirazlarla birleşerek, militarizm eleştirisine dönüşmektedir.

Türkiye’deki vicdani ret tartışmaları açısından, özellikle akademik alanda, genel olarak askerliğin toplumdaki algılanma biçimlerinin de göz önüne alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Türk toplumsal yapısı içinde askerliğe ilişkin algılamalar dikkatle okunmalıdır. Toplumsal yapıya ilişkin inceleme olmaksızın yalnızca hukuksal boyut üzerinde durulması, ülkemizde bu konunun nasıl tartışıldığı ve nasıl karşılandığı konusunda yeterli açıklama yapmaya yetmeyecektir. Bu gereklilikle çalışmada öncelikle ordu millet kavramsallaştırmasına yol açan toplumsal dinamikler, ordu siyaset ilişkilerinin genel görünümü ve bir zihniyet olarak militarizm üzerinde durulmuştur.

Vicdani reddin son dönemde hızını artıran tartışmaları, yurtdışında bulunanlar açısından yapılan çağrıya rağmen askerlik hizmetini yapmamanın Türk Vatandaşlığını kaybettirmeye yol açmayacağı konusundaki 5901 Türk Vatandaşlığı Kanunu çerçevesinde olmuştur. 5901 Sayılı yasanın getirdiği değişiklikler açısından tartışmanın temel eksenini; bu düzenlemenin “vicdani ret hakkı”nı çağrıştırdığı noktasında geliştirmiştir.

1. Vicdani Retçilik ve Türkiye’deki Durum

Vicdani ret düşüncesi geniş anlamda ilk olarak 19. yy.da ortaya atılmış, 20. yy.ın başlarında I. ve II. Dünya Savaşları sırasında taraftar bulmuştur. Vicdani ret hakkı günümüzde Birleşmiş Milletler İnsan

Hakları Komisyonu'nun 08.03.1989 tarihli 59 Sayılı kararı ve 30.07.1993 tarihli 22 No'lu açıklamasıyla ve Avrupa Parlamentosu'nun 1967 tarihli 337 Sayılı önergesi ve 1977 tarihli 816 Sayılı tavsiye kararıyla temel insani hak olarak kabul edilmiştir. Vicdani ret kavramı, iradi olmayan bir yükümlülüğün reddinin, ahlaki ve vicdani değerlere bağlılığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Kavramın giderek askerlik karşıtlığı ile eşdeğer sayılmasında, vicdani retçilerin zorunlu askerlik hizmetini iradi olmayan yükümlülüklerin başında kabul etmeleri ve bu nedene bağlı biçimde gerekçelerini ve direnme tarzlarını somutlaştırmış olmalarının payı büyüktür.

Vicdani retçiliği tanıyan ülkelerde dini ya da din dışı gerekçelerle retçi statüsü kazanmak imkân dâhilindedir. Ancak bazı ülkeler bu konuda istisnalar getirmişlerdir. Örneğin Danimarka'da yalnızca siyasi gerekçeyle yapılan başvurular kabul edilmemektedir. İsrail'de vicdani ret hakkı yalnızca dindarlara tanınmıştır. Sevinç (2006, s.315).

Askerlik hizmetine karşı çıkışa ilk kurumsal tepkinin George Fox tarafından 17. yy.'da kurulan ve Protestanlığın bir kolu olan Quaker adlı dini harekette somutlaştığı görülmektedir. Örgüt, dini ve ahlaki inançlara ters düştüğü gerekçesinden yola çıkarak bu hizmeti reddetmiş, üyeleri de 1917'den itibaren askerlik hizmetine alternatif olabilecek hizmetleri belirleme konusunda çalışmışlardır. Quaker'lerin pozitif hukuk düzenini, inançlarına aykırılığı nedeniyle reddetmeleri pozitif hukuk ile inançlar arasındaki çekişmenin iyi bir örneğidir. Güriz (2003, s.19).

Dünyada vicdani retçilik, zorunlu askerlik hizmetinin belirli gerekçelerle reddedilmesi yanında, bu hizmetin alternatif kamu hizmeti seçeneğinin değerlendirilmesi noktasında da şekillenmektedir. Buna göre, silahlı hizmeti reddeden bir retçi, hastane, sivil toplum örgütü ya da kütüphane gibi kamusal alandaki bir kamu hizmetinin yerine getirebilmektedir.

Askerlik görevini yerine getirme eğiliminin ya da askerlik hizmeti ile sivil hizmet arasında seçim yapmak gereği ortaya çıktığında, bu hizmetle yükümlü olan gencin kararının, onun bir asker olarak cepheye sürülme ihtimali ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Başka bir anlamıyla, savaşma ihtimali, vicdani retçiliği had safhaya tırmandırabile-

cektir. Nitekim Körfez Savaşı sırasında ret olaylarının sayısında savaş öncesine göre iki katına varan bir artış gözlenmiştir. Askerlik hizmeti yapmaktan kaçınanlar ya da bu hizmete tamamen karşı çıkanlar bir ülkenin savunma gücünü önemli ölçüde zayıflatarak tehlikeye mi atmaktadır? Bröckling, bu şekilde beliren bir tehlikenin mevcut olmadığını kaydetmektedir. Zira askeri kurumlar bu ihtiyacı her zaman sayı ve yeterlilik olarak karşılayabilmiştir. Bröckling (2008,ss.27,398-399).

ABD’de vicdanına uygun olmadığı iddiasıyla askerlik yapmayan ve bu amaçla protesto eylemlerinde bulunan bir kişinin davasında Yüksek Mahkeme, protestocunun askerlik şubelerinde meşru olmayacak biçimde sınıflandırıldığı gerekçesiyle yasayı ihlal etmesini meşru görmüş ve sınıflandırmayı gayri meşru bulmuştur. Karşı gelme prosedürünü ise savunma kapsamında değerlendirmiştir. Sözü edilen dava, seçici hizmet görevlilerin yasaya aykırı sınıflandırma yapma konusunda ısrarlı davranmaları üzerine açılmıştır. Freeman (1999, s.116).

Vicdani retçi, eylemiyle salt bir yasal yükümlülükten kurtulmayı değil, şiddeti reddetmesiyle doğrudan kamunun adalet duygusuna seslenmektedir. Dolayısıyla vicdani retçi, reddini militarizmin yerleşik değerlerine karşı gelmek suretiyle açıklamaktadır.

Dünyada yaklaşık yüz yıldır tartışılan ve Batı demokrasilerinin gündeminde olan vicdani ret, total ret, alternatif kamu hizmeti kavramları Türkiye’nin gündemine son on beş yılda girmiştir. Sevinç (2006, s.298).

Türkiye’de Batıdaki süreçlerden oldukça farklı bir yol izleyen vicdani ret hareketi, “*total retçilik*” biçiminde adlandırılmaktadır. “Savaş Karşıtları” olarak örgütlenen total retçiler, AB standartlarında tanınacak vicdani ret hakkının onlar için kazanılmış bir mücadele olmadığını savunurken, zorunlu askerliğe alternatif biçiminde getirilecek sivil hizmeti de devletin bireye yüklediği bir yükümlülük biçiminde gördükleri için kabul etmemektedirler. Bu nedenle Türkiye’de vicdani retçilik, Uzun’a göre marjinal düzeyde anarşizmin etkisi altında gelişmektedir. Türkçe’ye, Sokak Dergisi ve Güneş Gazetesi aracılığı ile giren vicdani ret kavramı, Vedat Zincir ve Tayfun Gönül’ün vicdani retçi olduklarını açıklamaları ile kamuoyu tarafından izlenir hale gelmiştir. Askerliğe gitmediği için tutuklanan (sonrasında AİHM’e Tür-

kiye aleyhine açtığı davayı kazanan) Osman Murat Ülke de her Türk'ün asker doğmadığı yolundaki düşüncelerini çarpıcı biçimde dile getirmiş ve Irak savaşının başladığı günlerde, “ölmeyeceğiz, öldürmeyeceğiz, kimsenin askeri olmayacağız” sloganından ötürü “emre itaatsizlik” ve “halkı askerliğe soğutmak” suçlarından yargılanmıştır. Uzun (2006).

“Savaş Karşıtları” adıyla bir web sitesi üzerinden yayın yapan vicdani retçilerin 1989'dan bu yana sayısı siteden elde edilen bilgiye göre 125 kişi olup, bu kişilerin 25'i kadındır. Savaş Karşıtları (2011)

Kadınların askerlik hizmeti ile yükümlü tutulmamalarına rağmen, vicdani retlerini açıklamaları iki şekilde okunabilir; Öncelikle bu kadınlar, vicdani ret açıklaması yapan erkekleri destelemek adına bu açıklamayı yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra retçi kadınlar, militarizm tüm biçimlerine ve algılamalarına karşıtlığı vurgulamak için de bu eyleme girmiş görünmektedir.

Vicdani retçinin amacı, Yağcı'ya göre; açık, zora dayanmayan, halka seslenen, adalet talebine dayanan bir eylemle böyle bir eylemin ve bunu gerçekleştirenin karşılaştığı cezai yaptırımların ya da kötü muamelelerin ağırlığı arasındaki adaletsizliğin kamuoyu tarafından görülmesinin başarılmasıdır. Bu çerçevede çözüm ise yasa ve uygulamaların sertliğinin, yasa ihlali ile verilen ceza arasındaki ölçsüzlüğün giderilmesinde aranmaktadır. Yağcı(2006)

2.Türkiye'de Vicdani Ret Tartışmalarının Toplumsal ve Siyasal Boyutları

Toplumun adalet duygusu ve vicdani, tarihi kültürel birikiminin biçimlendirdiği toplumsal arka plana bağlı olarak farklı kaynaklarla oluştuğundan, vicdani reddin değerlendirilmesi de söz konusu yapıların etkisinde olacaktır. Buradan hareketle Türkiye'de vicdani ret konusundaki tartışmalarda problemin çerçevesini, yalnızca yasal düzenlemelerin çizmediği, siyasal kültüründe ve toplumsal yapısında askerlik hizmetine atfedilen değer de belirleyici olduğu görülmektedir. Ülkemizin genelinde erkek çocuklarına toplumsal cinsiyet rolleri aileler ve toplum tarafından benimsetilirken, güç ve dayanıklılık gibi askerliği çağrıştıran kavramlar öne çıkarılmakta, askerlik yaşına gelen

erkekler, “Her Türk asker doğar” düşüncesine dayalı biçimde bu hizmete farklı bir seremoni ile gönderilmektedir. Hizmetin yerine getirileceği mekân “peygamber ocağı” biçiminde adlandırılırken gerek mekân gerekse hizmetin kendisini kutsal hale getirilmekte ve Türkiye’nin birçok yerinde hala askere gitmeyene kız verilmemesi gibi geleneklerle bu kurum farklı kanallarla yüceltilmektedir. Askerlik kurumunun yüceltilmesinde, mevcut disiplin sistemiyle genç erkekleri sosyalleştirici etkilerinin de bulunduğu yönündeki görüşler, halk arasındaki genel kabulü yansıtmaktadır.

Söz konusu sosyo-kültürel yapı esas alındığında, her Türk’ün asker doğmadığı yolundaki yorumlar nasıl karşılanacaktır? Eylemin şiddetsiz, açık ve adalet talebiyle ortaya çıkması, toplum nezdinde eyleme yönelik mesafeyi azaltabilecek midir? Bu soruların cevabı, kutsiyet atıflarıyla tanımlanan askerlik hizmetinin ve bir kurum olarak ordunun toplumsal alanda algılanma biçimleriyle birlikte ortaya çıkabilecektir.

Vicdani ret tartışmaları açısından, askerlik hizmeti ile ilgili toplumsal bakış açısının anlaşılması, en az hukuksal boyutu kadar önemli kabul edilmelidir. “Her Türk’ün asker doğduğu” anlayışından kaynak alan toplumsal arka plan vicdani reddi ne ölçüde hoşgörüle karşılayacaktır? Bu bağlamda bir takım değerlendirmeler yapabilmek için, Türkiye’de askerlik kurumuna yüklenen toplumsal anlamlar, ordu millet kavramsallaştırması ve Türkiye’de ordu politika ilişkisinin toplumsal arka planına bakmak gerekecektir.

2.1. Türk Milliyetçiliğinin Kurucu Unsuru: Ordu Millet

Türkiye’de köklerini tarihten alan ordu millet kavramsallaştırması, Cumhuriyet döneminde Türk Milliyetçiliğinin kurucu unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyeti kuran irade tarafından bu kavram, militarizasyon sürecinin anahtar kavramı haline getirilmiştir.

Türkiye’de ordu millet ilişkisi çerçevesinde bir militarizasyon sürecine 1930’lardan başlayarak girildiği dikkati çekmektedir. Bir yandan ordunun devlet içindeki konumu belirlenirken ve düzenlenirken, bir yandan da toplumun askeri ideoloji konusunda eğitilmesi için yoğun bir çaba harca harcanmıştır. Eğitim Bakanlığı’nın Milli Talim ve Terbiye Dairesi’nin 7.9.1931 tarih ve 2197 sayılı emri, okutulan medeni

bilgiler kitabının bir kısmını Askerlik, Ordu Hayatı, Milli Savunma gibi başlıklara ayırmıştır. Bu kitapta yer alan bazı ifadeler, kültür aşılama sürecinin askeri boyutunu açıkça göstermektedir. İnan'dan aktaran İba (1998, ss.148-149);

“Türk ordusu, senin tarihini yüksek tutan, bugünkü varlığını koruyan, istikbal yolunu açan ve aydınlatan kutsi bir kahramanlık müessesesidir. Askerlerisev!.. Cadde ve sokaktan geçen asker kıt'alarını alaka ve hürmetkâr vaziyet ile seyret!.. Ordu senden hizmet istediği zaman malını, evladını ve kendini ver; ondan hiçbir şey esirgeme!.. Büyük milletlerin farikası budur..”

“Ordu millet” kavramsallaştırması, aşkın devlet ideali noktasında kendilerini feda etmeye her an hazır olan Türk Milletinin mensuplarına atıf yapmaktadır. Bu ideal, ordunun aslında milletin ordusu olduğu ya da onun içinden çıktığı gerçeğinden başka bir durumun yansıması değildir.

Türkiye’de ordu millet anlayışı üzerine şekillenen toplumsal yapı bağlamında orduya her zaman önem verilmiş, ordu güvenlik ve savunma ihtiyacının ötesinde milletin varlık nedeni olarak görülmüştür. Bu anlayışın, toplumsal ilişkileri belirlemede etkili olduğu ve toplumumuzda her zaman meşru temellerinin olduğu söylenebilir. Ülkemizde yapılan kamuoyu yoklamalarında çoğu kez ordunun “en güvenilir kurum” olduğu yönünde çıkan sonuçlar da belirtilen meşruluğun göstergesi olarak kabul edilebilir. Toplum için önemli bir değer sayılan ordu, topluma dayanan meşruiyetle ülkenin “bütünlüğü ve bekası” adına diğer güçleri de etkileme kapasitesine sahiptir. Nal (2010, s.266).

Türk toplumunda askerliğe ilişkin süregelen seremoniler ve ritüeller, askerliğe kutsiyet atfeden bir kültürün halen yaşamakta olduğuna ilişkin kanaatleri güçlendirmektedir. Vatana kurban olsun diye askere gönderilen oğullara kına yakılması devam eden bir uygulamadır ve belirli bir geleneğe bağlanmıştır. Gaziantep’te sağdıç, Adana’da usta çırak ilişkisi içerisinde yetişen “kına bayraktarları” bu özel güne davet edilir. Bu gelenekleri, ordu milletin geleneğinin milli birlik ve bütünlük bilinci içinde devam ettiğini göstermektedir. Fidan (2008, ss.13,64)

Türkiye’de ordu ve millet arasındaki bütünleşme açısından, ordu tarafından gelen hemen her hareketin büyük çoğunlukla destek gördüğünü kaydeden Öztürk’e göre (2006, ss.171,177), bu tutumun altında, ordunun milletin zararına olabilecek hiçbir harekette bulunmayacağına dair inanç yatmaktadır. Bu düşünceden hareketle, askerliğin ve askerinin idari yapıyla iç içe olması, Türk insanının değer sistemi ve buna bağlı olarak beklentileri üzerindeki etkilerinin günümüze yansımaya yol açmıştır. Ordunun temel görevinin Türk Yurdunu ve Anayasa ile belirlenmiş Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumak biçiminde belirlenmesi, onun varlık nedenini oluşturmaktadır. Ordunun, üstlenilen bu göreve uygun olarak, örgütlü, disiplinli, eğitilmiş en büyük güç olması, sistem içindeki yeri belirginleştirmektedir. Dolayısıyla, milletin orduya olan güvenin dayanakları yalnızca tarihi ver kültürel arka planla sınırlı olmayıp, taşıdığı idari işlevler doğrultusunda biçimlenen örgütsel yapısı ile tamamlanmaktadır.

Türkiye’de ordu millet anlayışı toplumun büyük bir kesimi tarafından içselleştirilerek, askerlik ile Türklük birbirinden ayrılmaz kavramlar olarak belleklere yerleşmiştir. Bunda söz konusu ordu millet söyleminin sürekli olarak kullanılmasının etkili olduğu açıktır. Özgen’in (2006, s.75) de isabetle tespit ettiği üzere; *“Askerlik her vesile ile toplumsal bir değer olarak sunulmakta ve bir anlamda mutlaklaştırılmaktadır. Nitekim, Milli Güvenlik Bilgisi Kitabında olduğu üzere askerlik yapmayan kişinin ailesine ve yurduna faydalı olamayacağı öğütlenen bir ortamda, zorunlu askerlik sisteminin tamamen kaldırılmasının kolay kolay kabul görmeyeceği açık bir gerçektir”*.

Ordu millet kavramsallaştırmasına vicdani ret açısından bakıldığında, vicdani reddin, Türkiye’de ordunun Türk Milletinin gözündeki değerinin düşürülmesine, milletle ordunun bütünleşen yapısının ortadan kaldırılmasına, ulus devletin yıpratılmasına ve küresel finans uygulamalarının Türk Milletine dayatılmasına hizmet ettiği biçiminde okunduğu bazı değerlendirmeler dikkati çekmektedir. Hatta “kökü dışarıda” olduğu savıyla, bu harekete Türkiye’de destek verdiği iddia edilen kişilerin isimleri açıkça yazılmaktadır. Turhan’ın adlarını açıkça belirttiği akademik ve gazeteci çevreler, Kemalist devrimle hesaplaşma içine girmekle itham edilmektedirler. Turhan(2008, ss.11-13)

2.2. Türkiye’de Ordu Politika Arasındaki İlişkinin Belirleyicileri

Erkeklerin hangi yollarla ve nasıl asker yapıldıklarını, bir emir üzerine nasıl savaştıklarını, öldürdüklerini ve ölümü göze aldıklarını, Alman askeri ve savaş tarihi örneği ile araştıran Bröckling, askeri itaat üretiminin mekanizmalarını ve dönüşümlerini incelerken, Osmanlı İmparatorluğu’nda egemenlik sistemi açısından siyasal güç ve askeri gücün iç içe geçmesine dikkati çekmektedir. Buna göre Sultanın hâkimiyeti, kendisine bağlı askeri birliklerin şiddet potansiyeli ile açıklanmaktadır. Bu birliklerin hanedanlık bakımından tayin edici önem taşıması, askerin olağanüstü siyasal etki kazanması ile sonuçlanmıştır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması sonrasında da ordunun siyasal etkisinin sürmesi, Türk ulus devletinin önder kişilerinin asker kökenli olmaları ile ilgilidir. Bröckling(2008, s.9,12-13).

Ordunun siyasetle ilişkisi, Osmanlı’nın en güçlü kabul edildiği dönemlerden başlayarak devletin yıkılmasına kadar etkili olmuştur. Cumhuriyeti kuran kadroların bu alandaki deneyimlerini elde ettikleri 2. Meşrutiyet dönemi de ordunun siyasetteki etkisinin belirleyici olduğu bir dönemdir. Eraslan (2008, s.537)

Türkiye’de ordunun politika üzerindeki etkisinin gücü, onun yeni rejimdeki kurucu rolü, toplumsal etkenler ve genel olarak militarist algılamalarla biçimlenmektedir.

Osmanlı subaylarının % 93’ünü, mülkiye memurlarının %85’ini devralan Cumhuriyet rejiminde, rejimin önderlerinin büyük kısmı savaş tecrübesine sahip eski İttihatçıdır. Dolayısıyla yeni rejimin kurulmasında en heyecanlı grup askerlerdi. Bu askerlerden bir bölümü kendilerini askerlik hizmeti ile sınırlandırırken, bir bölümü de askerliği siyasetle bütünleştirerek devletin geleceğinde söz sahibi olmak istiyordu. Birbirlerine karşı askeri hiyerarşinin bir sonucu olarak saygılı hareket ede askerlerin, sivillere karşı ise açık bir önyargıya sahip oldukları görülmektedir. Şüphesiz bunda, dünyaya ve olaylara bakış açılarının askeri eğitim ve disiplin gelenekleriyle sınırlı olması etkilidir. İba (1998, s.142).

Ordu, Milli Mücadele’den başlayarak Türk milliyetçiliğinin halka aktarılmasında ve yeniden üretiminde ağırlıklı rol üstlenmiştir. İslami

köklerin ve referansların yeni devlete transfer edilme sürecinde askeri pratiğin kurucu önemi olmuştur. “*Cihat ve şehitlik kutsiyeti bu pratik içinde vatan müdafaasına, milli istiklal hedefine hasredilmiş, milliyetçi bir çerçevede anlamlandırılabilir kolektif coşku, heyecan vesileleri ve kayıplar, yas vesileleri bu pratikten doğmuştur; bu pratiğin işlenmesiyle estetize edilmiştir*”. Bora (2009, s.164).

Türkiye’de ordu politika arasındaki ilişkinin biçimini belirleyen nedenler olarak Öztürk, şu toplumsal etkenlere dikkat çekmektedir; Öztürk (2006, ss.171-175).

Orta Asya yaşamının izleri

Osmanlı yönetim yapısının etkileri

Kurtuluş Savaşının etkileri

Siyasal çağdaşlaşmanın Türkiye’deki gelişimi.

Belirtilen toplumsal etkenler, ordunun ülkemizde politika alanına etki etme biçimini ve derecesini açıklamada temel bir değerlendirme zemini oluşturmaktadır. Türk Toplumunun Orta Asya yaşam koşullarının dayattığı savaşçı olma gerekliliğinden hareketle asker bir toplum olduğu söylenebilir. Askeri örgütlenme becerisi, göçebe kökene sahip bir toplum için hayatta kalma ve coğrafyaya siyasal açıdan tutunarak otorite kurma isteğini yansıtmaktadır.

Ancak Böğün’e göre, Türklerin tarihsel süreçte ordu oldukları tezi gerçeğe aykırıdır. Bu görüşe göre, Selçuklu ve Osmanlı devletleri, halkın silahsızlandırılması sonucu kurulan devletlerdir. Bu iki devlet de varlığını, haklın dışında halka karşı silahlı güçler başka bir deyişle devşirme ordular kurarak sürdürmüşlerdir. Türklerde milletleşme sürecinin Cumhuriyet Devrimi ile doruğa ulaştığı kabulüyle, ordu millet kavramı ancak Osmanlı’dan ileri adım atan ve her vatandaşı askerlikle görevlendiren Cumhuriyet ile mümkün olmuştur. Böğün (2007, ss.69-70)

Taşagıl ise bu tespitlere şu noktalarda karşı çıkmaktadır; Öncelikle, Türk toplumunda eli silah tutan herkes askerdir. Askerliğe özel bir

meslek gözüyle bakılmamıştır. Kendisini, malını ve milletini korumak isteyen herkes asker gibi yetişmek zorundadır ve her Türk bu bakımdan bir savaşçı olarak yetiştirilmiştir. Aile ile birlikte ordunun İslam öncesi dönemde devletin temelini oluşturduğu görülür. Dolayısıyla ordu, ayrı bir sınıf olmaktan ziyade toplumla bütünleşmiş, bir kurumdur. Taşağıl (2008, s.154).

Bir diğer toplumsal etken olarak Osmanlı'da sivil ve askeri alanın kurumsal ayrılığa tabi olmaması da askerleri aynı zamanda siyasal alanının görevlisi yapmaktaydı. Bu noktadaki açıklamalar, Bröckling'in Osmanlı'da ve onun bu anlamda geleneğini sürdüren Cumhuriyet döneminde askerlerin aynı zamanda siyasal önderler olduğu yönündeki tespitlerini haklı çıkarmaktadır. Nitekim Cumhuriyetin kurucu kadrosuna bakıldığında ilk dikkati çeken, Kurtuluş Savaşını başarıyla sonuçlandıran asker kadrosunun, siyasal yaşamı ve topyekûn tüm kurumları yeniden inşa eden kadro olduğu görülecektir. Ordunun içinden çıkan bu kadronun zihniyet yapılarının ve temelde ordunun milletle aynı anlama geldiği yönündeki kanaatlerin Türk siyasal yaşamına yansımalarının uzun süre devam etmesi bu bağlamda tesadüfî değildir.

Öztürk'ün saydığı toplumsal etkenler arasında ordunun siyasal çağdaşlaşmada yerine getirdiği işlevler, Türkiye'de askerlerin toplumda yeniliklerin ve ilerici hamlelerin hızlandırıcısı ve itici gücü kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Toplumun bu kanaate sahip olmasını, Osmanlı'da başlayan Batılılaşma hareketlerinin Cumhuriyet dönemine yansıyan hızı ve kararlılığı etkilemiştir. Dolayısıyla Silahlı kuvvetlerin ülkemizde sahip olduğu konumun en önemli belirleyicisi teknolojik donanımının onu en büyük örgüt haline getirmiş olmasıdır. Bu donanımın en önemli sonucu, Osmanlı'dan başlayarak edindiği modernleşme işlevidir. Bunun yanında Kurtuluş Savaşı mucizesi de bu mucizeyi reformlarla tamamlayan Silahlı Kuvvetler hakkında bu yöndeki değer yargısını pekiştirerek günümüze kadar sürmesine neden olmuştur. Sorunların giderilmesinde önem atfedilen askeri alandaki Batılılaşma girişimleri ile siyasal çağdaşlaşma arasında bir paralellik olduğu düşünülmüştür. Ordunun toplumdaki yeniliklerin kaynağı olduğu, ilerici girişimlerin itici gücünün ordudan aldığı yönündeki düşüncelerin kaynağı bu inanış olsa gerekir. Öztürk (2006, s.175)

2.3. Militarizm

Türkiye’de ordu, toplum ve siyasete dair yapılan açıklamaların büyük bölümü militarizm temelinde yapılmaktadır. Ordunun siyasal ve toplumsal ağırlığının seviyesi zaman zaman değişse de askeri darbe ve dikta rejimlerine maruz kalan Türkiye’de militarizm tartışmasız bir gerçekliktir. Türk militarizmi, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı ve ekonomik gücün büyük gücü olan gayrimüslim azınlıkların tasfiyesi gibi nedenlerle devre dışı kaldıkları bir süreçte şekillendiğinden, farklı modernleşme biçimleri ile rekabet etmek zorunda kalmamıştır. Ordu, Cumhuriyetin kuruluşundaki başat rolü ve devamındaki nüfuzu sayesinde çizdiği modernleşme projesine muhalif olan tüm grupları “modernleşme karşıtı” olarak etiketleyen bir politika izlemiştir. Laçiner (2009, s.16, 18).

Bu karşıtlığın, bir tür “korku çekiciliği” yaratılarak, yeni rejimin meşruluğunun sağlanmasına hizmet etmesi amacına dayandığı dikkati çekmektedir. Belirtilen durumu, militer anlayışın, zaman zaman orduyu göreve çağıran belirli gruplar nezdinde karşılık bulmasıyla açıklamak mümkündür. Zira rejimin olası kriz durumlarında, ordunun bir aktör olarak müdahalesini bu tarihi geleneğin beslediği söylenebilir.

Türkiye’de ordu gibi bir güç odağı karşısında, sivil siyasal güçlerin teslimiyetinin en önemli nedeni, silahlı müdahaleler olmuştur. Ordunun potansiyel güç kullanımının fiile dönüşmesi, onun özerk konumunu pekiştirmiştir. İkinci neden ise yukarıda belirtildiği üzere, Cumhuriyet ideolojisinin halen Kurtuluş Savaşı tahayyülünden besleniyor olmasıdır. Böylelikle ordunun hâkim konumu doğallaşmaktadır. İnel (2009, s. 42-43). Özerkleşme, ordunun devlet içinde ve siyasi iktidar karşısında sahip olduğu özerk alana tekabül eder. Özerk alan gücünü, hem askeri politika, iç ve dış politikadaki rolünden hem de bu rolü aracı olmaksızın doğrudan oynayabilmesinden almaktadır. Özerkleşmenin dinamiği ise siyasi eylem ile askeri eylem arasında farklılaşmanın olmamasıdır. Anayasal düzeyde askeri otoritenin siyasi otoriteye bağlılığı ilke olarak kabul edilse de iki otorite ilişkileri bu ilkeye uygun işlememiş, ordu siyasal alan üzerinde egemen olmuş yetki-sorumluluk bütünlüğü bozulmuştur. Bayramoğlu (2009, s.64).

Militarizmin, Türkiye'deki rolüne ilişkin çalışmaların çoğunda, asker-sivil, devlet-toplum ve merkez-çevre gibi temel karşıtlık noktaları ortaya konmaktadır. Buna göre açıklamalar, devlet elitleri ve farklılaştırılmamış sivil ya da toplumsal yapı arasında tutularak açıklanan askeri müdahalelerin gücüne odaklanır. Güncel süreçlerin işleme, normalleşme ve militarizmin icrası, ikili karşıtlıkları kesmektedir. Bu tür bir paradigmada dikkat çeken ise, potansiyel sınıf temelli zıtlık ve savaşları, sivil alan, toplum ya da çevrenin militarist yapılar tarafından çevrelenmesidir. Akça (2006, s.405).

Asker kökenli politikacıların Türk siyasal yaşamında edindiği yerle ilgili olarak siyasal güç unsurlarının destek arayışlarının da önemli olduğunun altı çizilmelidir. Bazı güç unsurlarının, "Ordu böyle istiyor diyerek" kararların ordunun görüşleri çerçevesinde alındığını ima etmeleri, siyasal dengeyi kendi lehine çevirmek isteyenlerin zaman zaman yararlandıkları bir strateji olmuştur. Öztürk (2006, s.206).

3.Türk Hukuku Açısından Vicdani Ret

İç hukukumuzda vicdani reddin nerede yer aldığı tartışılması oldukça yenidir. Kavram, savaş karşıtlarının web sitesinde (www.savaskarsitlari.org) ve yazılı basında birkaç yıldır yoğun bir yer edinmiştir. Türk hukuku açısından yapılacak değerlendirme, başta 1982 Anayasası olmak üzere, Türk Ceza Kanunu, Askeri Ceza Kanunu genel hükümleri ve 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile yapılan değişiklikler temelinde mümkün olmaktadır.

3.1.1982 Anayasası'nda Vatan Hizmeti

İç hukukta başta anayasa ve ilgili yasalara bakıldığında çelişki biçiminde yorumlanabilecek ifadelere rastlanmaktadır. Öncelikle anayasa, vatan hizmetinden yalnızca askerliğin anlaşılması gerektiği noktasında yeterince net değildir. Anayasanın 72. maddesinde, "*Vatan hizmeti, her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir*" ve 18. maddesinde "*Ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılamaz*" denilmektedir. Belirtilen maddelerdeki vatan hizmeti/vatandaşlık ödevi, askerlikle eş

anlamli kullanılmamıştır. Ancak milletvekili seçilme yeterliğini belirten 76. maddede, yükümlü olunan askerlik hizmetini yapmak, koşul olarak düzenlenmek suretiyle açıkça askerlik vurgusu yapılmıştır. Dolayısıyla Anayasa, kendi içinde çelişki yaratan bir duruma yol açmaktadır. 18. ve 72. maddeler, silahlı eğitim dışı hizmete imkân tanırken, 76. madde ise silahlı eğitimi vatan hizmetinin tek yolu kabul etmektedir. Anayasa'nın 72. maddesinde olduğu gibi 1111 Sayılı Askerlik Yasası da "her erkek Türk vatandaşının askerlik yapmaya mecbur olduğu"nu ifade ederken, bu mecburiyetin vatan hizmetiyle eşdeğerliğini vurgulamamıştır. Ayrıca bu yasada, Silahlı Kuvvetlerde temel askerlik eğitimi yapılması koşuluyla, vatan hizmetinin kamu kurumlarında tamamlanabileceği kabul edilmiştir. Örneğin öğretmenler, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki okullarda görev yaptıkları bu süreçte asker olmaktadır. Eminağaoğlu (2005).

3.2. Türk Ceza Kanunu ve Askeri Ceza Kanunu Çerçevesindeki Düzenlemeler

Vicdani retçilerin vatan hizmetini askerlik dışında yapmaları yasalarımızda benimsenmemekte ve yükümlü olunan askerlik hizmetini yapmamak ya da halkı askerlikten soğutmak suç oluşturmaktadır. TCK'nın Milli Savunmaya Karşı Suçlar başlığı altında düzenlediği 318. maddesi uyarınca "(1) Halkı, askerlik hizmetinden soğutacak etkinlikte teşvik veya telinde bulunanlara veya propaganda yapanlara 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası verilir. (2) Fiil, basın ve yayın yolu ile işlenirse ceza yarısı oranında artırılır". Yine aynı yasanın Askeri İtaatsizliğe Teşvik başlığı altındaki 319. maddesi de bu teşvikte bulunanlara fiilin aleni olarak gerçekleştirilmesi durumunda 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası verileceğine, fiil, savaş zamanında işlendiğinde ise cezanın 1 katı oranında artırılacağına hükmetmektedir. Dolayısıyla belirtilen yasa maddeleri, vicdani retçilere ya da eşdeğer sayılabilecek başka bir kamu hizmetine de itiraz eden total retçilere ve bu hakkı savunanlara ifade ya da eylem imkânı vermemektedir.

Eminağaoğlu'na göre vicdani retçilerin askerlik hizmeti yerine başka bir hizmete tabi tutulmayı beklemeleri, halkı askerlikten soğutma faaliyeti biçiminde değerlendirilemez. Çünkü askerlikten soğutma, genele

yönelik bir suç olmadıkça oluşmamaktadır. Yükümlü olunan bu hizmeti yapmamak suç olarak düzenlenebilirse de retçilerin askerlik yapmaktan kaçınmaları suç olmamalıdır. Bunun ötesinde Eminağaoğlu, vicdani retçilerin zorla askerlik hizmetine tabi tutulmalarını, vicdan özgürlüğünün Anayasa'nın 13. ve 14. maddelerindeki sınırlamalara tabi olmadığı göz önüne alındığında, vicdan özgürlüğünü kısıtlayıcı yönüyle Anayasa'ya aykırı kabul etmektedir. Bu bağlamda vicdani retçiler için askerlik hizmetinin söz konusu olmaması da Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesine de aykırı değildir. Bunun dayanağı ise, 14. maddede belirtildiği üzere, Anayasa'nın hiçbir hükmünün, özgürlüklerin Anayasa'da belirtilenden daha geniş biçimde sınırlandırılmasına olanak sağlayacak şekilde yorumlanamaz olmasıdır. Dolayısıyla Askeri Ceza Yasası'nın 45. maddesinde benimsenmediği açıkça vurgulanan vicdani ret, Anayasa tarafından dışlanmamaktadır. Bu noktada önerilen, Anayasa'nın 72. maddesinde "*Kimse, her-hangi bir din, düşünce ve vicdani kanaat nedeniyle kanunla öngörülen sivil veya askeri nitelikteki vatan hizmetini yapmaktan kaçınamaz*" şeklinde bir düzenlemeye gidilmesidir". Eminağaoğlu (2005).

Türkiye'de vicdani ret itirazında bulunan 70 kişi ve 20 Yehova şahidi bulunmaktadır. Bu kişilerden askerlik hizmetine alınanlar, askerlik hizmetini reddettiklerinde Askeri Ceza Yasası'nın "*emre itaatsizlikte ısrar*" suçunu düzenleyen maddesi uyarınca yaptırımlarla karşılaşmaktadırlar. Türkiye'de kendilerini total retçi olarak tanımlayanlar, militarizmle sadece askerliği değil, toplumsal yaşama sirayet etmiş tüm hiyerarşik ve ayrımcı ilişkiler ağını kastetmektedirler. Kardaş (2005).

Buradan hareketle, Eminağaoğlu'nun Anayasa'nın 72. maddesine yönelik önerdiği düzenleme, total retçiler için istenen düzeyde bir çözüm olmayacaktır. Zira total retçiler, askeri nitelikteki vatan hizmetinin her türüne karşı durmakta ve alternatif hizmeti kabul etmemektedirler. Bu yönüyle total retçilik, "anarşizm" kapsamında değerlendirilmeye daha uygun görünmektedir.

Türkiye'de vicdani ret hareketi ve olgunun değerlendirilmesinde AİHM'nin verdiği bir karar, konunun gerek devlet gerekse toplum katında yoğun biçimde tartışılmasını sağlamıştır. Osman Murat Ülke'nin vicdani reddi nedeniyle cezaevinde kalması ve birliğine teslim

edildiği halde askeri üniformayı giymeyi reddetmesi üzerine tekrar cezaevine gönderilmesi sonucu AİHM'e açtığı davada mahkeme 24.1.2006'da açıkladığı kararıyla, Ülke'nin "insanlık dışı" ve "onur kırıcı" davranışlara maruz kaldığını belirterek, Türkiye'yi 11 Bin Avro tutarında tazminat ödemeye mahkûm etmiştir. Reisoğlu (2006). Karar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamayacağını düzenleyen 3. Maddesi uyarınca verilmiştir. European Court Of Human Rights(Chamberjudgment in thecase of Ülke v. Turkey(applicationno. 39437/98).

AİHM kararı Ülke'nin de belirttiği gibi, vicdani reddin yasalarda ne şekilde karşılık bulacağına ilişkin yol haritası çizmemiş ancak yön göstermiştir. Ülke'nin kararla ilgili 27.1.2006'da yaptığı açıklamalar ulusal basında yer almıştır. Çalışlar (2006).

AİHM'in kararı bazı çevrelerin benimsediği gibi, Türkiye'de vicdani ret ile ilgili düzenlemelerin yapılması biçiminde algılandığında, başta Anayasa'da olmak üzere, Türk Ceza Yasası'nda ve Askeri Ceza Yasası'nda değişikliklere gidilebilecektir. Bu karar sonrasında Türkiye için süreç, vicdani reddi vicdan özgürlüğü kapsamında değerlendirip değerlendirmemesi kararı çevresinde işleyecek ve kamuoyunda ise daha çok siyasal kültürün bir bileşeni olması bağlamında tartışılacaktır. Nitekim askeri çevrelerin; ülkenin özel şartlarının AB ülkelerinde uygulanan askerlik yerine alternatif hizmetleri kaldırmayacağını, istismara açık olduğunu ve kaos yaratabileceğini ifade etmeleri, tartışmanın taraflarından olan ordunun bu konuda taviz vermeyeceğini göstermektedir.

3.3. 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Askerlik Hizmetine İlişkin Getirdiği Değişiklikler Ve Vicdani Ret Tartışmaları

29 Mayıs 2009 tarihli 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK), Türk Vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi konularında, vatandaşlık hukuku sistematiği bağlamında bir takım değişiklikler getirmektedir. Yeni kanunun, Türk Vatandaşlığının kaybedilmesi noktasında askerlik hizmetine ilişkin getirdiği değişiklikler çerçevesindeki

tartışmalar özellikle vicdani ret çerçevesinde birleşmektedir. Zorunlu askerlik hizmetinin söz konusu olduğu Türkiye’de felsefi, dini, ahlaki ve siyasi nedenlerle bu hizmetin yadsınması anlamına gelen vicdani ret ve beraberindeki tartışmalar 5901 Sayılı yasa ile siyaset gündemine yerleşmiştir.

5901 Sayılı TVK, henüz tasarı aşamasından başlamak üzere, özellikle basında vicdani redde kapı aralandığı biçiminde kamuoyuna yansımıştır¹. Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın TBMM’de görüşülmesi sırasında MHP, tasarının askerlikle ilgili hükmünün, vicdani retçiliğin Türk hukuk düzenine yerleştirilmeye çalışıldığı eleştirisini getirmiş ve sürecin Türk toplum ve siyasi yapısıyla zıt bir görüntü verdiğini ifade etmiştir. CHP de bu kapsamda değişikliğin vicdani reddi tanımayan üç ülkeden biri olan Türkiye açısından, genel af niteliğinde olduğuna dikkat çekmiştir².

Belirtilen düzenlemenin getirdiği tartışmalar, Anayasanın 72. maddesi uyarınca vatan hizmetinin her Türk’ün hakkı ve ödevi olduğuna ilişkin düzenleme ile çelişir görüldüğü konusuna da odaklanmadır. Anayasa-da ifade edilen bu hüküm, Türkiye’de askerlik hizmetinin sosyolojik bağlamda toplum nezdindeki yerinin bir yansıması biçiminde değerlendirilebilir. Nitekim bu hizmetin hem bir hak hem de bir ödev olduğu yönündeki ifade, her Türk’ün asker doğacağı yönündeki sosyokültürel bağlılık biçimlerini yansıtmaktadır.

Tartışmayı aydınlatma noktasında yeni TVK’nın askerlik hizmetinin yerine getirilmemesi nedeniyle Türk Vatandaşlığının kaybedilmesi ile ilgili olarak 403 Sayılı TVK’dan büyük farklılık içeren düzenlemenin çerçevesi nedir? sorusuna cevap verilmelidir.

11 Şubat 1964 tarihli 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu madde.25’de Türk Vatandaşlığını kaybettiklerine Bakanlar Kurulu tarafından karar verilebilecekler arasında yurtdışında bulunanlar açısından

¹ Bu konuda benzer haber başlıklarından bazıları için bkz. Bülent Aydemir, Vicdani Redcilere Umut Işığ, Sabah, 14.3.2006, Ali Ekber Ertürk, “Vicdani Retçiler Vatandaş Kalacak”, Akşam, 14.3.2006, Zafer Çakmak, “Vicdani Ret Türk Vatandaşlığından Çıkma Nedeni Olmaktan Çıkıyor”, 14.3.2006, www.habervitrini.com/haber.asp?id=213132

² TBMM Genel Kurul Tutanağı, 23.Dönem 3. Yasama Yılı 95. Birleşim, 28 Mayıs 2009.

askerlik hizmetinin yapılmamasına ilişkin bir düzenleme yer almaktaydı. 403 Sayılı Yasa, madde.25 (ç) bendi; yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye`de savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunup da, yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenlerin, (d) bendi; sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanuni süre içinde dönmeyenlerin, (e) bendi; Silahlı Kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenlerin Türk vatandaşlığını kaybettiklerine hükmetmekteydi.

403 Sayılı TVK`da sayılan üç bendin ortak özelliği, üç bentten dolayı işlem yapılması için öncelikle **Milli Savunma Bakanlığında gelen bir önerinin gerekmesi** ve haklarında kaybettirme işlemi yapılabilmesi için **bu kişilerin Türkiye dışında bulunmalarının gerekmesidir**. Diğer bir deyişle, yurt içindeki asker kaçakları için yasalarda belirlenmiş zorlamalar ve kovuşturmalar bulunsa da bu kişiler Türk Vatandaşlığını kaybetmeyeceklerdir. Yurt dışında bulunanlar da, askere alınma, Türk Silahlı Kuvvetler mensubu olma gibi durumlar bakımından belirtilen hükümlere tabi tutulmuşlardır. Aybay (2006, ss.232-233).

5901 Sayılı yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu, yurtdışında bulunanlar açısından, askerlik hizmetine yapılan çağrıya rağmen icabet edilmemesi ile ilgili olarak kaybettirme noktasında eski yasa hükmünü kaldırmıştır. Yeni TVK`da, Bakanlar Kurulu`nce Türk Vatandaşlığının askerlik hizmetinin yerine getirilmemesi nedeniyle kaybedilmesi noktasında bir hüküm bulunmamakta ve madde.29 (c) bendinde askerlikle ilgili tek düzenleme **“izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanlar”**ın vatandaşlığın kaybettirileceğine atıfta bulunmamaktadır.

5901 Sayılı TVK madde.43 itibariyle, Mülga 403 Sayılı TVK`ya göre Türk vatandaşlığını kaybedenlerin, Eski yasanın 25. maddesinin ç,d ve e bentleri uyarınca Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan kişilerin başvurmaları halinde, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak kaydıyla, Türkiye'de ikamet etme şartı aranmaksızın

Bakanlar Kurulu kararı ile yeniden Türk vatandaşlığına alınabileceğini düzenlemektedir. Dolayısıyla yeni TVK, eski yasanın belirttiği şartlarda askerlik hizmetinin yerine getirilmemesinin vatandaşlığın kaybına yol açacağı ile ilgili bir düzenleme yapmamasının yanında, eski yasaya bağlı olarak Türk Vatandaşlığını kaybedenlerin yeniden Türk vatandaşlığına alınabileceğine ilişkin düzenlemeye açıklık getirmektedir. Bu düzenlemenin yenilik getiren yönü, başvuranın “millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmaması” kaydıdır. Zira ikamet şartının aranmayacağına ilişkin hüküm, 403 Sayılı TVK'nın yeniden vatandaşlığa alınmayı düzenleyen madde. 8'de de bulunmaktadır.

Sonuç

Bireyin politik görüşleri, ahlaki değerleri veya dinsel inançları temelinde askerlik hizmetini reddetmesi olan vicdani retçilik, ülkemizde dünyadaki seyrinden farklı ilerlemektedir. Dünyada alternatif kamu hizmeti ile şekillenen vicdani retçilik, Türkiye'de alternatif kamu hizmetinin de militarizme hizmet ettiği iddiasıyla, askerlik hizmetinin her biçiminin reddedilmesine dönüşmektedir. Belirtilen eylem ya da algılama biçimi, total retçilik olarak daha ziyade anarşizme kayan bir görünüm sergilemektedir. Bu noktada dile getirilen itirazların aslında militarizmi hedef aldığı söylenebilir.

Türkiye açısından yapılacak olan vicdani ret değerlendirmesinin, Türk siyasal, kültürel, sosyal ve tarihsel çerçevesi dikkate alınmaksızın yapılması düşünülemez. Buradan hareketle Türkiye'de vicdani ret konusundaki tartışmalarda problemin çerçevesini, yalnızca yasal düzenlemelerin çizmediği, askerlik kültürüne atfedilen toplumsal değer de belirleyici olduğu görülmektedir. Kültürel yapı, ordu ve milleti birbirinden ayırmayan ve ordu millet kavramsallaştırmasını tarihi öğelerle derinleştiren bir görünüm sergilemektedir. Bu kavramsallaştırma, ordunun siyasal alanla ilişkilerinin biçimine de yön verirken, Türkiye'de ordunun rejimin kurucu ve koruyucu unsuru olmasına yol açarak, militarizmi bir zihniyet olarak anlam dünyasının yapı taşı haline getirmiştir. Başka bir açıdan belirtilen zihniyet, ordu millet kabulü ile militarizmin birbirine dayanarak biçimlendiği şeklinde de okunabilir.

Türkiye’de vicdani ret ile ilgili açıklamaların hukuksal boyutu; vicdani reddin uluslararası sözleşmelerdeki yeri, askerlik hizmetini yerine getirmemenin Ceza Kanunu ve Askeri Ceza Kanunu’nda düzenlenişi ve vicdani reddi kamuoyunda tartışılır hale getiren 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu olmuştur. 5901 Sayılı TVK’nın en tartışmalı yönü; askerlik hizmeti bağlamındaki değişiklik çerçevesinde ortaya çıkmıştır. 403 Sayılı TVK’nın aksine, askerlik durumunun vatandaşlığın kaybettirilmesi sebebi sayılmaması, tartışmayı, düzenlemenin askerlik görevinden kurtulma için bir gerekçe yaratıp yaratmadığı noktasına düşülmektedir.

Şüphesiz eski yasadaki hükümlerin kaldırılmış olması Türkiye’de vicdani reddin tanındığı sonucunu doğurmayacaktır. Ancak vicdani reddin açıkça yasalarda tanınmadığı bir ülke olarak Türkiye’de, söz konusu düzenlemeden hareketle retçinin kendisine tanındığı bir hak olması düşüncesi dahi, bu tartışmanın vicdani ret bağlamını bertaraf etmeyecektir.

Kaynakça

- Akça, İsmet (2006), **Militarism, Capitalism and the State: Putting the Military in its Place in Turkey**, Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Aybay, Rona (2006) **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2.B., İstanbul.
- Bayramoğlu, Ali (2009) “Asker ve Siyaset”, **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, Der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, Birikim Yay., 4.b., İstanbul.
- Bögün, Hasan (2007) **ABD ve AB Belgeleriyle Türk Ordusu 12 Eylül 1980’den Çıval Olayına**, Kaynak Yay., İstanbul.
- Bröckling, Ulrich, (2008) **Disiplin Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi**, Çev. Veysel Atayman, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Çalışlar, Oral (2006) “Vicdani Ret Kararı Ne Demek?”, 2.2.2006, Cumhuriyet.
- Eminağaoğlu, Ömer Faruk (2005) “Özgürlük ve Vatan Hizmeti”, **Radikal**, 22.08.2005.
- Eraslan, Cezmi (2008) “Atatürk Döneminde İktidar-Ordu İlişkileri”, **Eski Çağ’dan Modern Çağ’a Ordular –Oluşum, Teşkilat ve İşlev**, Ed. Feridun M.Emecan, Kitabevi Yay., İstanbul.
- European Court Of Human Rights (Chamber judgment in the case of Ülke v. Turkey (application no. 39437/98). http://www.ecoi.net/file_upload/1226_1292937687_edoc12455.pdf (12.05.2011)
- Fidan, Süleyman (2008) **Anadolu Folklorunda Askerlik (Adana, Gaziantep, Kayseri Örneği)**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Freeman, Harrop A. (1999) Sivil İtaatsizlik Üzerine Görüşler Bölümü, **Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş**, Vadi Yay., 2.b., İstanbul.
- Güriz, Adnan (2003) **Hukuk Felsefesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- İba, Şaban (1998) **Ordu Devlet Siyaset**, Çiviyazıları Yay., İstanbul.
- İnel, Ahmet (2009) “Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, Der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, Birikim Yay., 4.b., İstanbul.
- Kardaş, Ümit (2005) “Vicdani Ret Bir İnsan Hakkıdır”, **Radikal**, 30.10.2005.
- Laçiner, Ömer (2009) “Türk Militarizmi I”, **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, Der. Ahmet İnel, Ali Bayramoğlu, Birikim Yay., 4.b., İstanbul.

- Nal, Sabahattin (2010) “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Vicdani Ret”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.7, S.13.
- Özgen, Cenk (2006) **Türkiye’de Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öztürk, Osman Metin (2006) **Ordu ve Politika**, Fark Yay., Ankara.
- Reisoğlu, Safa (2006) “Vicdani Ret Yasaya Girmeli”, **Radikal**, 04.02. 2006.
- Sevinç, Murat (2006) “Türkiye’de ve Batı Demokrasilerinde Vicdani Ret, Zorunlu Askerlik ve Kamu Hizmeti Seçeneği”, **AÜ SBF Dergisi**, C.61/1.
- Taşagül, Ahmet (2008) “İslam Öncesi Devirde Türk Ordusu”, **Eski Çağ’dan Modern Çağ’a Ordular –Oluşum, Teşkilat ve İşlev**, Ed. Feridun M.Emecan, Kitabevi Yay., İstanbul.
- Turhan, Kaan (2008) **TSK ve Ulus Devleti Hedef Alan Vicdani Ret**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul.
- Uzun, Begüm, “Türkiye’de Vicdani Ret (1)”, (3.8.2006)
<http://www.savaskarsitleri.org/arsiv.asp?> (4.8.2006)
- Yağcı, Nabi, “Vicdani Ret Hakkı Nedir ne Değildir?”,
<http://www.savaskarsitleri.org/arsiv.asp?> (11.02.2006)
- <http://www.savaskarsitleri.org/arsiv.asp?ArsivTipID=2> (19.04.2011)
- [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument) (18.11.2011)
- <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2011-001273&format=XML&language=EN#ref2> (18.11.2011)

